

Dziady – „kilka rysów ogromnego obrazu” i dokument sprawy narodowej

Starter:

- obraz: Pocztówka prezentująca Senatora ze spektaklu „Dziady” Adama Mickiewicza w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego; biografia Mickiewicza i historia jego przyjaciół a III część „Dziadów”;

Rozdział: *Dziady* jako dokument narodowy

- jednaście ćwiczeń interaktywnych odwołujących się do znajomości treści lektury; informacje o wydarzeniach historycznych zawartych w III. części „Dziadów”; trzy ćwiczenia interaktywne sprawdzające historyczną wiedzę ucznia; fragmenty: wspomnienia Ignacego Domeyki, raport Nowosilcowa do wielkiego księcia Konstantego; list Józefa Twardowskiego do Adama Czartoryskiego (na podstawie: Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka „Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798---1824”); pięć fragmentów III cz. „Dziadów”; ćwiczenie dotyczące porównania przywołanych relacji dokumentalnych i fragmentów dramatu Mickiewicza; obraz: Artur Grottger, Pochód na Sybir; zestaw ćwiczeń otwartych dotyczących interpretacji załączonych fragmentów lektury;

Rozdział: Konteksty

- George Sand „Szkic o dramacie fantastyczny” i ćwiczenie otwarte;

Rozdział: Preteksty

- rola inscenizacji Mickiewiczowskich *Dziadów* w 1967 roku w reżyserii Kazimierza Dejmka; obraz: Gustaw Holoubek jako Konrad w *Dziadach* w reżyserii Kazimierza Dejmka; dwa ćwiczenia otwarte;

Rozdział: Zadaniowo

- ćwiczenie interaktywne słowa kluczowe; dwa ćwiczenia otwarte (w tym polecenie napisania rozprawki na temat: „III cz. *Dziadów* jako źródło historyczne. Ile prawdy o współczesnych sobie wydarzeniach zawarł w swoim dziele Adam Mickiewicz?”)

Dziady – „kilka rysów ogromnego obrazu” i dokument sprawy narodowej

Pocztówka prezentująca Senatora ze spektaklu „Dziady” Adama Mickiewicza w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego
polona.pl, domena publiczna

W utworach literackich niejednokrotnie odzwierciedlono wydarzenia historyczne. W III cz. *Dziadów* można wskazać fakty znaczące w biografii Adama Mickiewicza i jego przyjaciół z czasów studenckich. Przyjrzymy się teraz rzeczywistości przedstawionej w dramacie i zastanowimy się, w jaki sposób historia tworzy osobowość bohatera Polaków.

Już wiesz

Sprawdź w *Słowniku wyrazów obcych* termin *dokument* i spróbuj sformułować definicję dokumentaryzmu.

Dziady jako dokument narodowy

Ćwiczenie 1

Wskaż postaci autentyczne.

- Ks. Lwowicz
- Żegota
- Tomasz Zan
- Bajkow
- Ewa
- Marcelina
- Doktor
- Feliks Kółakowski
- Jan Sobolewski
- Pelikan
- Suzin
- Frejend
- Nowosilcow
- Gustaw
- Botwinko
- Guślarz
- Konrad

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Wskaż filomatów i filaretów.

- Bajkow
- Nowosilcow
- Pelikan
- Żegota
- Feliks Kółakowski
- Tomasz Zan
- Jan Sobolewski
- Frejend
- Doktor
- Literat IV
- Botwinko
- Suzin

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3

Juliusz Słowacki po lekturze *Dziadów* poczuł osobistą urazę do Mickiewicza o to, że autor w negatywnym świetle przedstawił jego (lojalnego wobec caratu) ojczyzna. Wskaż, o kogo chodzi.

- Jan Sobolewski
- August Becú
- Kazimierz Brodziński

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

Mianem Generała został określony wierny adiutant i urzędnik cara, znany polski arystokrata, ojciec innego słynnego poety romantycznego. Wskaż tę postać.

- gen. Józef Bem
- gen. Ludwik Mierosławski
- gen. Wincenty Krasiński

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Żegota to pseudonim...

- ks. Piotra.
- Ignacego Domeyki.
- Adolfa Januszkiewicza.
- Tomasza Zana.
- Onufrego Pietraszkiewicza.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Pod imieniem Jacka kryje się osoba...

- Cypriana Michała Janczewskiego.
- Onufrego Pietraszkiewicza.
- franciszkanina – ks. Piotra.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 7

Pod postacią Senatora kryje się osoba...

- Nikołaja Nowosilcowa.
- Bajkowa.
- Pelikana.
- Wincentego Krasińskiego.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 8

Wskaż, z jakim wydarzeniem z życia Adama Mickiewicza bezpośrednio związane są sceny fabularne w III cz. *Dziadów*.

- proces i aresztowanie filomatów w 1823 roku
- kampania wileńska 1831 roku
- spisek podchorążych w 1829 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 9

Podaj datę przemiany Gustawa w Konrada.

- 24 grudnia 1798 roku
- 1 listopada 1823 roku
- 29 listopada 1830 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 10

Wskaż, dokąd bohater podróżuje we fragmencie zatytułowanym Ustęp.

- do Odessy
- do Moskwy
- do Petersburga

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 11

Wskaż, kto kryje się pod kryptonimem N***.

- Julian Klaczko
- Ludwik Nabelak
- Karol Szajnocha

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W III cz. *Dziadów* można wyznaczyć wyraźną warstwę dokumentalną. Utwór został opublikowany po klęsce powstania listopadowego. Papież Grzegorz XVI ogłosił wówczas encyklikę, w której uznał ruch powstańczy za dzieło „wichrzycieli”, a dyplomacja rosyjska w całej Europie przekonywała o konieczności potępienia dążeń niepodległościowych Polaków. Dramat, zadedykowany „narodowej sprawie męczennikom”, nawiązywał do znanych faktów historycznych, a sceny realistyczne i fantastyczne wzajemnie się uzupełniają. Do konkretnych wydarzeń historycznych nawiązują: sceny więzienne (I–III), *Salon warszawski* (VII), *Pan Senator* (VIII), *Ustęp*.

Ważne!

W *Przedmowie* do dramatu Adam Mickiewicz napisał: „Dzieje męczeńskiej Polski obejmują wiele pokoleń i niezliczone mnóstwo ofiar; krwawe sceny toczą się po wszystkich stronach ziemi naszej i po obcych krajach. – *Poema*, które dziś ogłaszamy, zawiera kilka drobnych rysów tego ogromnego obrazu, kilka wypadków z czasu prześladowania podniesionego przez Imperatora Aleksandra [...]. Kto zna dobrze ówczesne wypadki, da świadectwo autorowi, że sceny historyczne i charaktery osób działających skreślił sumiennie, nic nie dodając i nigdzie nie przesadzając”.

Ćwiczenie 12

Podaj datę wybuchu powstania listopadowego.

- 1 listopada 1830 roku
- 29 listopada 1830 roku
- 30 października 1830 roku

Ćwiczenie 13

Odwołując się do wiedzy historycznej, wskaż najważniejsze bitwy powstania listopadowego:

- bitwa pod Liwem
- bitwa pod Grunwaldem
- bitwa pod Stoczkiem
- bitwa pod Legnicą
- bitwa pod Wawrem
- bitwa pod Dębem Wielkim
- bitwa pod Grochowem
- bitwa pod Ostrołęką
- bitwa pod Raławicami

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 14

Wskaż datę zakończenia powstania listopadowego.

- 8 września 1831 roku
- 1 listopada 1831 roku
- 8 września 1832 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W polityce europejskiej dyplomacja carska starała się skompromitować polskie dążenia do niepodległości i udowodnić, że to Polacy złamali przysięgę złożoną **prawowitemu władcy**, w związku z tym powstanie było równoznaczne ze zdradą stanu, a represje wobec niepokornych poddanych – uzasadnioną karą. Dlatego Adamowi Mickiewiczowi zależało na prezentacji materiału historycznego (który mógł być poddany weryfikacji), by uświadomić odbiorcom, że powstanie było aktem rozpaczki wobec terroru bezwzględnie stosowanego nawet wobec młodzieży i dzieci. Sceny dokumentarne w dramacie powstały na podstawie relacji świadków tych wydarzeń.

Ćwiczenie 15

Porównaj przywołane relacje dokumentalne i fragmenty dramatu Mickiewicza.

Ze wspomnień Ignacego Domeyki:

« Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka
Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798---1824

Pamiętam jak nas bolało, kiedyśmy się dowiedzieli o wywożeniu studentów; spędziliśmy tę noc jakby oniemieli, smutnie nie uważając na żarty Frejenda i pocieszne uwagi Jagiełły.

Z raportu Nowosilcowa do wielkiego księcia Konstantego:

Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka
Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798---1824

“ Wysłanie więźniów odbyło się w zupełnym porządku i bez zakłócenia spokoju. Przestępcy podczas wywożenia, a nawet w czasie okuwania w kajdany nie okazywali najmniejszej skruchy.

Z listu [Józefa Twardowskiego](#) do [Adama Czartoryskiego](#):

“ **Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz, Zofia Makowiecka**

Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798---1824

Policmajster w piśmie urzędowym do komendanta placu [...] wymienił, iż z rozkazu zwierzchności, uczniowie nie wieczorem, ale w dzień, po południu mają być wywiezieni. Powrózki umyślnie oddalono od odwachu o kroków półtorasta, aby okuci nie przywykli jeszcze do nowych i nie ociąganych kajdan, wlekli się do nich powoli i z trudem. Przechodzili koło licznie zebranego ludu, który płakał rzewnymi łzami, ale oburzenia żadnego nikt nie okazał. Panowało wszędzie głucho milczenie, przerywane płaczem i łkaniem.

Z dramatu Adama Mickiewicza:

“ **Adam Mickiewicz**

Dziady. Część trzecia

Lud otoczył więzienie nieruchomym wałem;
Od bram więzienia na plac, jak w wielkie obrzędy,
Wojsko z bronią, z bębniami, stało we dwa rzędy;
W pośrodku nich kibitki. – Patrzą, z placu sady Policmajster na koniu; z miny
zgadłbyś łatwo,
Że wielki człowiek, wielki tryumf poprowadzi:
Tryumf Cara północy, zwycięzcy – nad dziatwą [...].

(Scena I, w. 157–203)

[Dziady. Część trzecia](#)

« Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Biedne chłopcy! – najmłodszy, dziesięć lat, nieboże,
Skarzył się, że łańcucha podźwignąć nie może;
I pokazywał nogę, skrwawioną i nagą.

(Scena II, w. 208–210)

[Dziady. Część trzecia](#)

« Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Wywiedli Janczewskiego – poznałem, oszpetniał,
Szczerbiał, schudł, ale jakoś dziwnie wyszlachetniał
Ten przed rokiem swawolny, ładny chłopczyk mały
Dziś poglądał z kibitki, jak z odludnej skały
Ów Cesarz! – okiem dumnym, suchym i pogodnym.

(Scena I, w. 214–218)

[Dziady. Część trzecia](#)

« Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Rzuciłem wzrok po ludu ściśnionego kupie,
Po wojsku – wszystkie twarze poblady jak trupie;
A w takim tłumie taka była cichość głucha,
Żem słyszał każdy krok ich, każdy dźwięk łańcucha.
Dziwna rzecz! Wszyscy czuli, jak nieludzka kara:
Lud, wojsko czuje – milczy – tak boją się cara.

(Scena I, w. 249–254)

[Dziady. Część trzecia](#)

Ćwiczenie 16.1

Wyjaśnij, czy Adam Mickiewicz był wierny faktom historycznym. Wskaż przykłady.

Ćwiczenie 16.2

Czy wiarygodność opisanych wydarzeń jest najważniejszym celem autora? Sformułuj argumenty.

Ćwiczenie 16.3

Powiedz, czy historyzm współtworzy metaforyczną wymowę dramatu. Wypowiedź uzasadnij.

Ćwiczenie 16.4

Objasnij sposób, w jaki Adam Mickiewicz wartościuje prezentowane zdarzenia.

Ćwiczenie 16.5

Wskaż inny utwór Adama Mickiewicza, w którym występuje podobny sposób wartościowania dobra i zła, heroizmu i tchórzostwa, odwagi i konformizmu, młodości i konserwatyzmu. Przeprowadź analizę porównawczą.

Oprócz wydarzeń politycznych poeta dał wyraz dyskusji literackiej toczącej się w salonach intelektualnych stolicy. Po procesie filomatów w Wilnie życie intelektualne popadło w stagnację. Mickiewicz został wówczas zesłany w głąb Rosji. Od 1824 roku znaczącym ośrodkiem życia umysłowego stała się Warszawa, gdzie zaczęli się gromadzić pisarze z różnych stron kraju. Do wybuchu powstania listopadowego w dokonaniach polskich romantyków dominowała tendencja naśladowcza wobec wzorców europejskich. W znanym artykule *O krytykach i recenzentach warszawskich* Adam Mickiewicz ostro wystąpił przeciwko zaściankowości i ksenofobii warszawskich salonów, zamkniętych na nowatorstwa artystyczne. Słowami Literata IV (uosabiającego [Kazimierza Brodzińskiego](#)) nawiązywał do sielankowo-idyllicznych upodobań literackich starszego pokolenia:

“ Adam Mickiewicz **Dziady. Część trzecia**

Nasz naród się prostotą, gościnnością chlubi,
Nasz naród scen okropnych, gwałtownych nie lubi;
Śpiewać, na przykład, wiejskich chłopców zalecanki,
Trzody, cienie – Sławianie, my lubim sielanki.

(Scena VII, w. 205–207)

[Dziady. Część trzecia](#)

Ćwiczenie 17.1

Zinterpretuj powyższy fragment.

Ćwiczenie 17.2

Wyjaśnij, jakie znaczenie dla tej wypowiedzi ma fakt, że Brodziński tworzył w konwencji sielankowej.

Ćwiczenie 17.3

Wymień cechy gatunkowe sielanki.

Wypowiedź Literata IV brzmi ironicznie. Mickiewicz w polemice z Brodzińskim zaakceptował mit

„dobrego Słowianina”, czyli predestynowanego do roli **rewelatora** słowa Bożego. Dlatego poeta posługiwał się nazwą plemienną Słowian – nigdy Sławian. Uznawał w Słowianach „lud Słowa” afirmujący objawienie.

Czytelnicy, przyjaciele i krytycy Mickiewicza (**Antoni Edward Odyniec, Józef Bohdan Zaleski, Klementyna z Tańskich Hoffmanowa, George Sand**) postrzegali w III cz. *Dziadów* arcydzieło o ogromnym znaczeniu dla rozwoju literatury europejskiej. Doceniano w nim siłę wyrazu poetyckiego, sugestywność świata przedstawionego, bogactwo napięć dramatycznych, tajemniczość bohatera, symbolizm, rozbudowaną warstwę filozoficzną, wreszcie – aluzyjność do aktualnej sytuacji politycznej. Obraz historii w *Dziadach* został tak skonstruowany, by wyeksponować sytuację Polski, zarówno podczas wileńskiego procesu filomatów w 1823 roku, jak i po klęsce powstania listopadowego. Mickiewicz chciał przedstawić mechanizm działania terroru i represje wobec niewinnego narodu oraz niezłomność wobec przemocy, despotyzmu władzy, niemoralnych postaw lojalizmu. Surową krytykę despotyzmu caratu zawiera też wiersz *Do przyjaciół Moskali*. Był on dedykowany dekabrytom (Kontratijowi Rylejewowi, Aleksandrowi Bestużewowi) skazanym na śmierć, których poeta osobiście poznał podczas przymusowego pobytu w Rosji. Wyrażna w tym utworze jest polemika z Aleksandrem Puszkinem, lojalnym wobec cara.

Konteksty

“ George Sand

Szkic o dramacie fantastycznym

Faust jest za bardzo związany z rzeczywistością. *Manfred*, być może, za bardzo pogrążony jest w marzeniach. Założenie Mickiewicza wydaje mi się najlepsze. Nie miesza on formy z ideą, jak to uczynił Goethe w *Fauście*. Ani też nie oddziela formy od idei, jak Byron w *Manfredzie*. Samo realne życie stwarza obraz mocny, przejmujący, groźny, a jego ośrodek stanowi idea. Świat fantastyczny nie znajduje się gdzieś na zewnątrz, ani wyżej, ani niżej, leży on u podstaw wszystkiego, wszystko wprawia w ruch, jest duszą całej rzeczywistości, jest obecny we wszystkich wydarzeniach. Każda postać, każda grupa nosi go w sobie i objawia na swój sposób. Całe piekło się rozpętało, lecz wojska niebieskie są tam również i podczas gdy demony triumfują w sferze materialnej, zostają zwyciężone w sferze ducha. Potęga doczesna – to ukazy cara knutodzierżawcy, tortury, katowska przemoc, wygnanie, kajdany, narzędzia męki. Potęga anielska – to królestwo ducha, dusze bohaterskie, pobożne uniesienia, święty gniew, sny prorocze, boska ekstaza ofiar. Lecz ta nagroda niebieska wydartą została męczeństwem i właśnie sceny męczeństwa każe nam oglądać posępne malarstwo Mickiewicza. A są to takie obrazy, których ani Byron, ani Goethe, ani Dante nie mogliby namalować [...]. Od czasu żalów i złorzeczeń proroków Syjonu żaden głos nie podniósł się z taką mocą, by opiewać wydarzenie tak wielkie, jak upadek narodu”.

Ćwiczenie 18

Przeczytaj fragment szkicu George Sand i wynotuj, które fragmenty realistycznego obrazu zawartego w *Dziadach* zarejestrowała pisarka. Zestaw je z odpowiednimi cytatami z III części *Dziadów*.

Preteksty

Dramat Adama Mickiewicza odegrał symboliczną rolę również w polskich dziejach najnowszych. Inscenizacja Mickiewiczowskich *Dziadów* w 1967 roku w reżyserii Kazimierza Dejmka stała się pretekstem prowokacji politycznej wymierzonej w inteligencję. Emocjonalne reakcje widzów podczas spektaklu spowodowały publiczne wystąpienie warszawskich studentów, którzy w styczniu 1968 roku po zakończeniu przedstawienia manifestacyjnie złożyli kwiaty pod pomnikiem Mickiewicza. Kilkadziesiąt osób zostało wówczas aresztowanych. Zakazano także dalszego wystawiania spektaklu. Konsekwencją tego wydarzenia był zjazd literatów (zorganizowany 29 lutego 1968 roku), podczas którego przyjęto protest przeciwko polityce kulturalnej PZPR. Zajścia te wywołały lawinę wydarzeń, które w historii określane są jako wydarzenia marcowe 1968 roku.

Gustaw Holoubek jako Konrad w *Dziadach* w reżyserii Kazimierza Dejmka, 1968
Archiwum Kancelarii Prezydenta RP, domena publiczna

Ćwiczenie 19.1

Zastanów się, które fragmenty III cz. *Dziadów* są do dziś aktualne w kontekście wielkiej metafory politycznej.

Ćwiczenie 19.2

Poszukaj w źródłach i opracowaniach historycznych dodatkowych informacji o wydarzeniach z marca 1968 roku.

Zadaniowo

Ćwiczenie 20.1

Sformułuj pisemnie odpowiedź na pytanie, jaką cechę narodową krytykuje Wysocki w scenie *Salonu warszawskiego*. Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że jego słowa zawierają krytykę bierności i lojalizmu, a poza tym stanowią syntetyczną definicję charakteru narodowego Polaków?

"Nasz naród jak lawa
Z wierzchu zimna i twarda, sucha i plugawa,
Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi.
(Scena VII, w. 227-230)"

Ćwiczenie 21

Napisz rozprawkę na temat: „III cz. *Dziadów* jako źródło historyczne. Ile prawdy o współczesnych sobie wydarzeniach zawarł w swoim dziele Adam Mickiewicz?” Twoja praca powinna zawierać co najmniej 250 słów.